

Svetová literárna moderna

(1880 – 1920)

- Od druhej polovice 19. storočia nastáva v literatúrach rýchlejšie striedanie škôl, prúdov, smerov a tieto zmeny vyplývajú zo zmien v spoločenskom živote - porážka Parížskej komúny, upevňovanie moci buržoázie, monopolizácia kapitalizmu, narastá robotnícka trieda, odpor voči spoločnosti, človek sa cíti bezmocný.
- Na básnikov vplýva pesimizmus a individualizmus. Preto začína vznikať lit. moderna ako prejav protirečenia spoločnosti a ako výraz individuálneho stvárňovania skutočnosti. Lit. moderna súvisí s odporom umelcov voči meštiackej morálke.
- Hlavné smery: symbolizmus, dekadencia, impresionizmus (vyvíjajú sa súčasne a jeden druhého navzájom ovplyvňujú)
- Lit.obohatená o: motív, lyrický subjekt, národnú tradíciu, prvky z filozofie novovznikajúcich literárnych smerov
- Autori precitlivo vnímajú a reagujú na dramatickú prítomnosť, dostávajú sa do vnútorného sporu s nehumánnou spoločenskou realitou, prítomnosť je silno zdôrazňovaná, cítia umelecky, do popredia sa dostáva veda, v dielach je vykresľovaný človek samotár v kontraste s vrstvou novozbohatlíkov, ktorí búrajú mravné hodnoty

Parnasizmus: literárna škola, ktorá pôsobila vo francúzskej poézii súčasne so symbolizmom, 2.vlna dekadencie

Parnasisti poéziu sústredili do 3 zborníkov *Súčasný Parnas* (čistá poézia, umenie, ktoré slúži iba umeniu)

Zmyslom umenia je dokonalá krása, zaujímavá je iba forma básne, inšpiráciu brali z minulosti, za vzor pokladali antiku

Symbolizmus: smer, ktorý vzniká vo Francúzsku ako reakcia na naturalizmus a parnasizmus, cieľom je preniknúť do podstaty skutočnosti, sústredené vnímanie a estetický zážitok tvorcu

symbol – slúžil na vyjadrenie abstraktného pojmu, vlastnosti

poézia je polysémantická (viacvýznamová)

Básnické prostriedky symbolizmu: zložitú skutočnosť nezjednodušuje - vyjadruje ju zložito, neopisuje ani vonkajší ani vnútorný svet básnika priamo - robí to pomocou obrazov -

symbolov (utvárané sú pomocou metafor, metonymií - prenesené významy, personifikácie).

Autori čerpajú námet z antickej mytológie, náboženskej terminológie (letargie), prírodných vied a z filozofie

Dekadencia:

samostatný prúd symbolizmu (z franc. *décadence* = úpadok). Obrana proti zložitej dobe. Symbolistický básnik utvára obrazy pomocou *metafory* (prenesené pomenovanie), *alegórie* (inotaj), *personifikácie* (zosobňovanie) alebo iných trófov. Básnici, ktorí opustili trdáciu v poézii, označuje sa aj ako úpadková literatúra (dôležitú úlohu má forma, je dôležitejšia ako obsah, vplýva na ňu romantizmus)

Impresionizmus:

(z latin. *impressio* = dojem, výraz, vnem) sa rozvíjal súbežne so symbolizmom. Jeho stúpenci stavali na prvé miesto konkrétny zážitok zo sveta, z prírody, z každodenného života tak, ako ho zachytávajú ľudské zmysly. Preto sa *senzualizmus* pokladá za charakteristickú črtu impresionizmu.

Prekliati básnici

Paul Verlaine, Tristan Corbiér, Jean Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé, Charles Baudelaire, Lautrémont, Allan Edgar Poe

- Ustúpili od minulosti a histórie a štylizovali sa do pozície nepochopených a preliatych básnikov
- Hľadali nové priestory v sne, mimo reality, bol to pestovaný únik od spoločnosti, od jej hromadiacich sa problémov
- Nadradovali ducha nad hmotu
- Tento termín použil v roku 1884 Paul Verlaine v názve súboru rovnomenných esejistických portrétov
- Inšpiráciou bola osamelosť, dôležitá je samotná postava, v dielach je často uplatňovaný subjektívny individualizmus = autorskému subjektu
- Inšpirovaní filozofiou Nietzscheho a Schopenhauera = pesimizmus
- Niektorí básnici hľadali únik v smrti
- Každá báseň vzniká z konkrétneho zážitku
- Hlavná inšpiratívna báseň je Havran od Allana Edgara Poea
- Symbolizmus v dielach je vybudovaný na kontrastoch
- Inšpirácia je braná aj z minulosti: mystika, antika, Biblia
- Ťažili zo sugescie (silný duševný vplyv na inú osobu)
- Často používané evokácie (výzvy, volania v mysli)
- Asociácie
- Celá poézia je veľmi senzitívna (dôležité je zmyslové vnímanie), autori využívajú empatiu, často berú inšpiráciu z hudby

Charles Baudelaire

Ťažké detstvo aj mladosť poznačili jeho osobnosť, odmietol dráhu diplomata a uprednostnil voľný parížsky život, položil základy európskeho symbolizmu, 20 rokov pôsobil v Indii napísal iba jedinú básnickú zbierku, písal eseje a preklady

tvorba: Kritizoval hlúpu meštiansku spoločnosť doby, nenávidel ju, búril sa proti nej, prienik romantickej tvorby, realizmu, naturalizmu, dekadencie, symbolizmu, nenachádza iné východisko len smrť, hľadá krásu v ošklivosti – kult ošklivej krásy využíva asociatívnu metódu (kladie predstavy voľne vedľa seba), prijíma realitu precíti nevýraznosť podnetu, bol ovplyvnený A.E.Poeom, kontrastné dvojice (telo-duch, večnosť-dôvera, vôľa- harmónia)

KVETY ZLA

- ústredným motívom je láska, založená na konkrétnom osobnom zážitku. Nezakrýva jej očarujúcu silu, ale ani sklamanie, pocity bolesti z nej. Pretože Baudelaire nenašiel v osobnom živote a spoločnosti svojich čias uspokojenie, priklonil sa k pesimizmu. zbierka šokovala meštiakov a dala podnet k tomu, že básnika vyhlásili za blázna. Avšak to bol Baudelairov ideový zámer - vznášať do zdanlivého harmonického súladu tejto zaháľajúcej vrstvy negáciu, budovať nový vkus. Zbierku odmietla aj kritika pre jej údajnú nemravnosť, ale aj tak ovplyvnila vývoj modernej európskej poézie. Pred čitateľom sa v zbierke vyspovedal zo svojho ľudského nešťastia, bol sklamaný nad zlými sociálnymi pomermi a v láske. Lásku tu zobrazuje na základe konkrétneho osobného zážitku - v tom bol originálny. Použil aj drsné výrazy. Má šesť častí: Splín a ideál, Parížske obrazy, Víno, Kvety zla, Vzburá, Smrť

Človek a more

Obráz ľudského vnútra, duša je plná záhad a nepokoja; more je záhadné, človek aj more sú do seba uzavretý, aj človek ako mlčanlivé more stráži svoje tajomstvo. Básnik ich nakoniec kladie do protikladu.

Človek a more sú si veľmi podobní. Sú to silné živly, ktoré bojujú o moc. Ak nemajú možnosť rozletu, búria sa. More dáva najavo svoju silu rozbúrenými vlnami, záplavami, hukotom, podvodnými vírmi. Ľudia dávajú najavo hlavne schopnosť rozmýšľať a konať, stavajú hrádze, more zdolávajú na člnoch. Aj keď je medzi nimi rivalita sú si podobní. Tak ako aj morská hladina je len málokedy pokojná, tak i človek je tvor stále nespokojný, neustále sa za niečím ženie.

"hladina - duša tvoja v nekonečnosti vln večného nepokoja"

"a duch tvoj - hlbina má taktiež horkú chuť"

- autor tu prirovnáva dušu človeka k morskej hlbine. Obe sú temné, záhadné, svedomie človeka tiež občas nie je celkom čisté. Nepoznáme úplnú hĺbku duše človeka, tiež ani morského dna. Autor tu vyjadruje nemožnosť úplného poznania človeka, jeho vnútra, najskrytejších myšlienok. Rovnako aj more nie vždy je dokonale preskúmané, poznané. Prídavné mená tiež dodávajú básni pochmúrnú, pesimistickú náladu.

Súvislosti

Príroda je chrámom, symbolom, v prírode je všetko symbolom čohosi, píše o prírode ako o celku a tak ju aj chápe - vôňe sú príjemné a nepríjemné. Báseň je založená na jeho subjektívnom zmyslovom vnímaní. Je očarený prírodou.

Próza: Malý Čarodej, Fanfrdolo

Mrcina

Báseň je plná kontrastov: Slniečny deň – hnijúca mrcina, Kráľovná krasoty – mrcina, červy. Básnik sa pravdepodobne pokúšal preraziť mravnostnú škrupinku spoločnosti a ukázať jej pravú tvár.

Jean Arthur Rimbaud

najčítanejší autor z prekliatych básnikov, Homosexuál, mal zmysel pre senzualistické vnímanie, tvoril od 15 do 19 rokov, jeho tvorba je plná obrazných pomenovaní, metafor, zvukov a farieb, túžby po neobyčajných zážitkoch, bol ovplyvnený osobnou skúsenosťou, snom a fantáziou,

napísal básne s tuláckymi motívmi, protivojnové sonety, a satirické básne namierené proti víťazom nad Parížskou komúnou

vo svojich básňach reagoval nielen na jazykovú a štylistickú stránku iných básní, ale aj na svoju dobu a jej protirečenia a predovšetkým experimentoval s mnohoznačnými význammi slov

experimentátor s mnohoznačnými významami slov, písal básne plné revolty, túžby po slobode, láske i sociálnej rovnosti

Sám Rimbaud pripravil do tlače iba zbierku **Pobyt v pekle**, ostatné boli zrekonštruované po jeho smrti (Opitá loď)

Poézia plná rebelie, vzdoru (sociálne , etické, malomestské motívy, asociatívne predstavy)

Zbierky jeho zozbieraných básní: **Iluminácie I, II**

*Jeho básnické dielo je obsiahnuté v troch zbierkach : **Básne , Iluminácie, Pobyt v pekle***

Bol básnikom neobyčajnej obrazotvornosti, založenej na halucinačnom videní skutočnosti, zaujal ho sen o slobode

Básne: **Pocit-** pocit tuláka, necháva sa unášať prírodou, reflexívna poézia, osobná, prírodná lyrika

V zelenej krčmičke- sonet, cez jedlo vyjadruje svoje pocity

Moja bohéma- motív tuláka

Vyjavení- sociálny motív, baladický charakter, o nevinných deťoch, ktoré zápasia o život každý deň , ale nakoniec zomrú od hladu

Paul Verlaine

Francúzsky básnik, jeden z prekliatych, proti parnasistickému kultu čistej formy uplatňoval citovú bezprostrednosť a využitie hudobných prostriedkov verša, kniha **Prekliaty básnici**- teoretická zbierka, kde ich charakterizuje

Miluje prírodu- krajinomalby, poézia vyviera z momentálneho pocitu, kontrasty sna a reality, cez prírodu často vyjadruje stav duše

Už v prvej Verlaineovej zbierke **Saturnské básne** sa prejavuje pre autora typická citovosť
Lúboštné básne v zbierke **Dobrá pieseň** Krehké melodické lúboštné básne vyjadrujú opojenie z radosti všedného dňa.

Ďalšiu zbierku **Romance bez slov** vydal Verlaine až po príchode z väzenia je najmelodickejšou Verlaineovou zbierkou a je vrcholom jeho tvorby.

Výrazom duševnej krízy básnika po rozchode s Rimbaudom je zbierka **Múdrosť**
zbierku **Kedysi a nedávno** Zahŕňa básnikovu dovtedajšiu skúsenosť – sklamanie, nesplnené predsavzatia, nostalgiu, zaznieva z nej smútok za rimbaudovským svetom.

Pod menom Úbohý Lélian sa Verlaine uviedol v súbore esejistických portrétov Prekliati básnici.

Písal tiež prozaické diela – **Moje nemocnice, Moje väzenia, Vyznania. U nás vyšli Verlaineove básne vo výberoch Božská láska a Vôňa tvojho tela.**

Tristan Corbiér

Tvorbu tvoria kontrasty, úpadková poézia **Žlté Lásky**, báseň **Epitaf**

Charles Baudelaire

Albatros

Keď mužstvo posádky zatúži za zábavou,
nejeden albatros, šíravy morskej vták,
utrátí slobodu, ak príliš nevšímavo
sprevádza zradnú loď na krutých hĺbinách.

Tento kráľ azúru, chytený do osídla,
na doskách paluby v hanbe a rozpakoch
žalostne rozprestrie krídla,
vláčiac ich ťarbavo sťa veslá zbok' nabok.

Ach, kľavý, chromý je pasažier okrídlený!
Nedávno krásavec a teraz neborák!
Ten sa mu porúha: kuľhajúc vzletieť mieni,
a tamten strká mu fajočku pod zobák!

Básnik sa podobá princovi oblačnému,
čo šípom smeje sa a vnára do búrok,
no na zem stiahnutý, vstreď posmechov,
má trému
a krídla mohutné hatia mu každý krok.

Človek a more

Ty, človek slobodný, budeš vždy k moru
ľnúť!
Je tvojím zrkadlom: hladina – duša tvoja
v nekonečnosti vln večného nepokoja
a duch tvoj – hĺbina, má taktiež horkú
chuť.

Rád pri ňom rozjímaš, sklonený nad
obrazom,
do rúk ho naberaš, očami objímaš
a vše ťa vzruší des, čo zrazu v srdci máš
keď more zaryčí neskrotiteľným plačom.

Vy obidvaja ste temní a zastretí:
nepoznatelný si, človeče, priepasť bezdná,
ó, more hlbinné, nikto ťa, nikto nezná,
tak taj svoj strážite do seba zavretý!

A zatiaľ stáročia, čo nikto neporáta,
sa spolu rujete bez štipky súcitu,
tak veľmi ľúbaci boj a smrť večitú,
ó, veční sokovia, nezmieriteľní bratia!

Mrcina

Rozpamätajte sa, čo videli sme, milá
v to sladké ráno leta raz:
Mrcina príšerná v zákrute cesty hnila
na márach štrku mraziac nás.

A slnce pražilo do tejto prašiviny,
sťa rozpad zrýchliť chcelo by
a vrátiť prírode pôvodné prvky hlíny
z demontovanej podoby.

A muchy bzučali v hnilobnom puchu
brucha.
Batalióny čiernych lár
dali sa na pochod a tiekli husto zdnuka
z útroby, ktorou hýbal zmar.

To všetko kleslo a stúpalo jak vlna,
šumelo ľahko výsmech tmám,
akoby mrcina, tajomným dychom plná,
znásobovala život sám.

- Ach, takou budete i vy raz celkom iste
jak puchu plná mrcina,
hviezdička mojich snov, slniečko moje
čisté,
anjel môj, moja jediná.

Kráľovná krásoty, budete takou i vy,
úniku z tejto hrôzy niet,
keď pod rov zídete, čo slizké kvety živí,
v zmät' starých kostí plesnivieť.

No predsa, ľúbezná, červači recte dolu,
keď zbozkáva vás do kostí,
že vylúpol som tvar, podstatu, pravdu holú
z rozpadu svojich ľúbostí.

Jean Arthur Rimbaud

Opitá loď

Po krutých Prúdoch som klesal, už
nеспútaný
zát'ahom lodných lán, čo by ma vrátiť
chcel.
Ťahačov na koly pribili Indiáni,
s revom si spravili terče z ich nahých tiel.

Tým činom posádky už boli pre mňa pasé
–
aj flámske žito, aj anglická bavlna.
Keď s mojím mužstvom ten hurhaj už
stíchol zase.
Rieky ma nechali ísť ďalej na vlnách.

Dve zimy som sa hnal za hlukom, ktorý
robí
oceán, a bol som nad mozgy batoliat
hluchší! Nuž nestretne urvané Polostrovy
už väčšie šialenstvo a víťaznejší vpád.

Krst prvej búrky ma naučil: bdiť je zákon.
Ľahší než zátka som tancoval desať dní
nad utopencami a večným pažerákom
a hlúpy maják bol pohľadu nehodný!

Paul Verlaine

Spleen

Ruže boli ako v ohni
a brečtan ako zo smoly.
Drahá, iba viečkom pohni,
zas sa to všetko rozbolí.

Nebo príliš sladko žiari
a vzduch je príliš sladký tiež.
Bojím sa – ten príbeh starý –
že niekam hrozne unikneš.

Ustal som hľadiac na cezmíny;
nech už ten buxus neplanie.
Ach, roviny, neroviny,
všetko ber čert, len teba nie.

AVANTGARDA

Avantgarda: (z franc. *avantgarde* = predvoj). Začiatok 20.storočia Postupne však začal symbolizmus strácať svoje postavenie a moderné smery menia svoju podobu - vzniká avantgarda - nový filozofický, spoločenský a literárny program. Mladá generácia sa nechcela zmieriť s nepriaznivými politickými i sociálnymi pomermi a preto sa mnohí z nej postavili proti vládnym kruhom. Namiesto reflexie (úvahy) hlásali potrebu aktivity.

experimentovali - boli výbojnejší ako symbolisti.

Futurizmus - zásady formuloval Marinetti - požadoval aby nové umenie držalo krok s technickým rozvojom. Umelec má obhajovať krásu v technických objavoch a v priemyselnej technológii. V poézii dostali prednosť podstatné a prídavné mená a slovesá sa vynechávali.

Kubizmus - Snažil sa odkryť krásu a zaujímavosť bežných vecí na základe geometrického stvárňovania. (Picasso)

Umelecké avantgardy boli revoltou proti ustáleným hodnotám 19. stor., voči meštiackemu životnému štýlu a konzervatívne umeleckému vkusu. Zároveň sa usilovali o nové videnie skutočnosti a o jej stvárnenie novými, netradičnými výrazovými prostriedkami.

AVANTGARDNÉ SMERY:

1.Kubizmus – rozvíja sa v maliarstve, do maľby vniesol rozklad na geometrické tvary

2.Futurizmus - odrážal prudký civilizačný pokrok na zač. 20. stor., syntézou týchto dvoch smerov vznikol kubofuturizmus.

3.Expresionizmus - expresionisti postavili proti falošnej buržoáznej morálke slobodu prírodného a pudového života, proti krutosti spoločnosti utopistickú predstavu sveta založeného na láske.

4.Dadaizmus - vylúčili z básne akýkoľvek zmysel a rozbíjali aj slovo ako základnú významovú jednotku, výsmech, nezmysel je princíp, ktorý vládne týmto svetom

5.Surrealizmus - na hlavný zdroj umeleckej tvorby povýšil logikou nekontrolované oblasti ľudskej psychiky - sen a podvedomie

6.Konštruktivizmus -za najdôležitejšiu stránku umelec. diela pokladal funkčnosť

7.Poetizmus - Nový ideál krásy hľadal v ľudskej družnosti a životnej aktivite, ale aj v objavovaní exotických krajín a v iluzívnom svete masovej zábavy.

Básnici: Vladimír Majakovskij, Veľemir Chlebnikov, Guillaume Apollinaire

Veľemir Chlebnikov

Hľadanie a tvorba nového jazyka (idea hviezdneho jazyka – zbieral staré, zabudnuté, nepoužívané slová)

so zrodom nového jazyka očakával aj zrod novej logiky

protivojnová poéma: **Vojna v myšej pasci**

Vladimír Majakovskij

Chcel tvoriť poéziu, ktorá by zachytila a dokázala pravdivo vyjadriť cítenie človeka modernej doby

Používa grafiku verša (stupňovitý verš), svojské novotvary, hovorová reč, netradičné metafory

Poémy: **Oblak v nohavičiach, Vojna a mier, Človek**

Počas revolúcie písal agitky (agitačný veršík alebo článok), maľoval politické plagáty, písal fejtóny a satirické hry: **Ploštica, Horúci kúpeľ, Ľavý front, Vladimír Iljič Lenin**

Výbery: **Básne, Veľavážení súdruhovia potomci, Závid'te mi**

Guillame Apollinaire

Fascinovali ho špecifické skupiny, a preto sa usadil v Paríži. Bol vedúcou osobnosťou avantgardy na začiatku 20. storočia. Apollinairove Alkoholy, no predovšetkým úvodná báseň Pásmo znamenajú prevrat v modernej poézii 20. storočia. Formu pásma zaviedol do poézie práve Apollinaire – je to žáner modernej poézie charakterizovaný väčším rozsahom a polytematickosťou, v ktorom zdanlivo nesúvisiace tematické celky zjednocuje ústredná téma.

Tvorba: **Alkoholy** – vyjadruje opojenie z mesta, jeho ruchu a života. Prvá báseň Pásmo spôsobila prelom v literatúre, znamenala prekonanie antiky, starého sveta, pohyb v čase (striedanie minulosti a prítomnosti) striedanie miest, chýba interpunkcia, využíva techniku asociovania (radí vedľa seba obrazy ako film), je to zmes všetkého využíva dokonca postavy z gréckej mytológie a biblické postavy, kompozične vznikla ako reťazec rozličných dojmov, videní, postrehov a citových nálad.

Kaligramy – grafická báseň, podľa obsahu radíme slová do tvarov